

SODALITATES QUONDAM ET NUNC
TUDÓS TÁRSASÁGOK EGYKOR ÉS MA

SZERKESZTETTE

BÉKÉS ENIKŐ – KASZA PÉTER – MOLNÁR DÁVID

CONVIVIA NEOLATINA HUNGARICA 6.

Sodalitates quondam et nunc
Tudós társaságok egykor és ma

Szerkesztette

BÉKÉS ENIKŐ – KASZA PÉTER – MOLNÁR DÁVID

Lazi Könyvkiadó

ELTE | HTK
IRODALMTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET

ELTE HTK Irodalomtudományi Intézet

2025

A konferencia létrejöttét támogatta:
SZTE BTK Klasszika-Filológiai és Neolatin Tanszék
ELTE HTK Irodalomtudományi Intézet

A kötet megjelenését támogatta:
MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottsága

SZTE BTK Klasszika-Filológiai és Neolatin Tanszék
ELTE HTK Irodalomtudományi Intézet

Olvasószerkesztő: MOLNÁR ANNAMÁRIA
A névmutatót készítette: SZILÁGYI N. ZSUZSA

© Szerzők, 2025
© Lazi Könyvkiadó, 2025

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió-
és televízióadás, valamint a fordítás jogát egyes fejezeteket illetően is.

A borítón: Andrea di Piero Ferrucci: Bartolomeo da Saliceto síremléke, 1412.
Bologna, Museo Civico Medievale

ISBN 978-963-267-693-7
ISSN 2416-125X

Kiadja a Lazi Könyvkiadó Kft.
Felelős kiadó: a kiadó igazgatója
Nyomdai előkészítés: Szilágyi N. Zsuzsa
Nyomdai kivitelezés: A-Színvonal 2000 Nyomdaipari Kft.
6722 Szeged, Honvéd tér 5/B
Felelős vezető: Arday Zsolt

Tartalom

Előszó	11
--------------	----

BAROKK IRODALOM ÉS LELKISÉG KUTATÓCSOPORT

BAJÁKI RITA

„Régenten deák nyelven” A 17. század második felében latinból fordított magyar nyelvű imakönyveinkről	15
---	----

SZÁDOCZKI VERA

Náray György élete és munkái levéltári források tükrében	29
--	----

BÁTHORY ORSOLYA

Görög szerzők Pázmány Péter műveiben	49
--	----

SZELESTEI N. LÁSZLÓ

„et Concionator, et Poeta” Gyalogi János (1686–1761)	61
--	----

BÉL MÁTYÁS NEOLATIN MŰHELY

TÓTH GERGELY

A 18. századi latin nyelvű tudományos irodalom kutatásának helyzete napjainkban (Részleges áttekintés, problémafelvetésekkel, témaötletekkel) ...	73
---	----

BENEI BERNADETT

<i>Chronologia nova Hungariae nascitur</i> : Timon Sámuel <i>Epitóméj</i> ának előzményei és főbb tulajdonságai	87
---	----

JARMALOV REZSŐ

- I. Anjou Károly uralomra jutásának története – nem(csak) elbeszélő
források alapján. Esettanulmány Otrókoci Főris Ferenc *Historia*
Ecclesiastica Hungarorum című művéről 99

KIS IVÁN

- Kaprinai István *Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad*
regis Hungariae című műve. A szerző forráshasználata és történetírói
módszerei 109

SÁNTA SÁRA

- „Legi singulas paginas, risique.” Egy ókortudományi vita
Magyarországon a 18. század második felében 117

TÓTH ANNA JUDIT

- Kéri Borgia Ferenc: *A kelet császárai – Prolegomena* 131

SPECULUM KUTATÓCSOPORT

MOLNÁR DÁVID

- Cave coitum!* Thurzó Zsigmond, váradi püspöknek címzett egészségügyi
intelmek Antonio Gaziótól 149

ORBÁN ÁRON

- A respublica litteraria* és a „természet csodái”. Magyarországról küldött
szervetlen *naturalia* Ellebodus, Purkircher és Clusius levelezésében 161

LIGETI ZSUZSANNA

- A sárospataki Csécsi-kéziratok néhány tisztázásra váró kérdése 173

KULCSÁR PÉTER HISTORIOGRÁFIAI KUTATÓCSOPORT

KASZA PÉTER

- Két udvar közt félúton. Verancsics Antal 1551. évi eseményeket
elbeszélő töredékéről 183

NAGY GÁBOR	
A 16–18. századi könyvolvasók Zermegh Jánosa	197
SZEBELÉDI ZSOLT	
Ritka és egyedi szavak Szerémi György emlékiratában	209
GYULAI ÉVA	
Verancsictól Mommsenig – A berlini Verancsics-kódex és tanulságai	217
BAKOS DZSENIFER EMÍLIA	
„Aucesamum” Azonosítatlan forrás a pápai vár történetéről a hosszú háború korában	249

MOLNÁR PÉTER	
„[...] uxorem quartam ducet et ex ea heredem habebit.” Ellenzéki morgolódás Mátyás Magyarországon, 1480 táján	261
TUBAY TIZIANO	
Pietro Ranzano <i>Annales omnium temporum</i> című művének kézírata és szerkezete: megközelítések és problémák	269

HATÁRTERÜLETEK

MÁTÉ ÁGNES	
Eurialus, a ló, és a <i>Historia de duobus amantibus</i> spanyol és lengyel illusztrációi a 16. századból	285
MAJOROSSY IMRE	
„[...] difficilis res est” Latin nyelvű ajánlások Telegdi Miklós postilláinak első kötetéhez	299
SZABÓ ÁDÁM	
Romlás vagy fejlődés? A jezsuita Antonio Possevino és az antitrinitárius történelemszemlélet	311

SZÖVEGPRODUKCIÓ ÉS SZÖVEGÉRTTELMEZÉS

ARMANDO NUZZO – SZOVÁK KORNÉL – VISEGRÁDI RENÁTA

- Adalék Coluccio Salutati magyar vonatkozású állami leveleinek
készülő kritikai kiadásához 323

SIMON LAJOS ZOLTÁN

- Egy velencei patrícius utazása a világ végére (Janus Pannonius:
Panegyricus ad Jacobum Antonium Marcellum 314–446) 331

FRAZER-IMREGH MONIKA

- Sodalitas epistolarum* – Görög-latin versidézetek Angelo Poliziano
Levelei I–II. könyvében 341

JANZSÓ MIKLÓS

- „Tū vero audi sapientissimos viros [...]” Ludovico Odasi
gyászbeszédeinek forrásai 353

JUHÁSZ DANIELLA

- Familiaris explanatio*. Jodocus Badius Ascensius *Aeneis*-kommentárja 365

MÓRÉ TÜNDE

- A főúr mint hős a 17. század elején. Temetési orációk
Nádasdy Ferenc és Thurzó György felett 377

POSTA ANNA

- Georg Hochschild apokaliptikus centója 389

A 18. SZÁZADI NEOLATIN KÖLTŐK TÁRA

BALOGH PIROSKA

- A neolatin irodalom értelmezése és kutatása a magyarországi
irodalomtörténeti összefoglaló kézikönyvekben 1711-től napjainkig 403

BÍRÓ CSILLA

- Szűz Mária-tisztelet Halápy Konstantin piarista szerzetes költeményeiben ... 423

RÉDEY-KERESZTÉNY JÁNOS

- Hol van Árkádia, a költészetnek hazája? Gondolatok a 18. századi
magyarországi latin Árkádia *communitas*-eszméjéről 437

TÓTH SÁNDOR ATTILA

- Epigramma és történetírás Babai Ferenc jezsuita szerzetes
életművében (Babai verses életrajzai: királyok, nádorok,
esztergomi érsekek) 451

TÓTH SÁNDOR MÁTÉ

- Virtus et pax*. Az első koalíciós háború lezárása
Joachim Hödl 1798-as elégiáiban 467

KEISZ ÁGOSTON

- A pindarosi metrika útvesztőiben. Hogyan értelmezte
Ungvárnémeti Tóth László Pindarosz metrumát? 479

BÉKÉS ENIKŐ

- A magyarországi neolatin irodalom kézikönyve: egy tervezet
bemutatása 493

- Névmutató 501

Cave coitum!

Thurzó Zsigmond váradi püspöknek címzett egészségügyi intelmek
Antonio Gaziótól

Récsey Viktor 1902–1903-ban lemásolta, majd 1906-ban közölte Antonio Gazio¹ egy kéziratban maradt művét az „ember virágzó ifjúságának és frissességének megőrzéséről és meghosszabbításáról”, amelyet 1508. április 17-ei keltezéssel Thurzó Zsigmond,² váradi püspöknek ajánlott.³ Récsey az autográf kódexre „a szepességi káptalan régi könyvtárának poros polczain, a szepeshelyi templom tornyában” bukkant rá.⁴ Az első oldal bejegyzése szerint – valószínűleg Thurzó Zsigmond halála után – Johannes Henckel (1481–1539) birtokába került a kódex. Egészen idáig a kéziratot nem látta senki, vagy ha látta is, annak a szakirodalomban nincs nyoma. Még Július Sopkónak is szlovákiai humanista kódexeket összegyűjtő katalógusában sem bukkan fel.⁵ Ezért

¹ Hiányos életrajzána összeoglalása: 1461. december 10-én született Padovában. 1485-ben szerezte meg orvosi doktorátusát Padovában. Ezután talán Itáliában működött orvosként, de 1497–1501 között biztos, hogy Velencében élt. Ezután talán megint valahol Itáliában dolgozott orvosként, de az is lehet, hogy szülőföldjén maradt. 1508 tavaszától valameddig Krakkóban tartózkodott, ahol meggyógyította I. (Öreg) Zsigmond lengyel királyt. 1511 novemberében biztos, hogy Budán volt. Nem tudjuk pontosan, meddig volt Magyarországon, az is lehet, hogy visszament Lengyelországba. A következő nyomunk 1520 augusztusa, amikor Nürnbergben volt. 1522 és 1527 között talán megint Velencében élt. Az biztos, hogy 1528. szeptember 3-án halt meg Padovában.

² WENZEL Gusztáv, *Thurzó Zsigmond, János, Szaniszló és Ferencz, négy egykorú püspök a Bethlenfalvi Thurzó-családból: 1497–1540* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatala, 1878), 11–19.

³ Antonius GAZIUS, „De tuenda et proroganda viridi ac florida iuventa”, szerk. RÉCSEY Viktor, in *Analecta recentiora ad historiam renaissance in Hungaria litterarum spectantia*, szerk. Stephanus HEGEDÜS, 147–236 (Budapest: Typis Victoris Hornyánszky, 1906).

⁴ RÉCSEY Viktor, „Gazius Antal humanista írónak egy kiadatlan kéziratosa munkája, melyet Thurzó Zsigmond váradi püspöknek ajánlott”, in HEGEDÜS, *Analecta recentiora ad historiam...*, 122–146 (125). 2025-ben tervezem megjelentetni Antonio Gaziónak a sörről és borról írt munkáját, amely mellé egy részletes – jobb híján –, a recepciójával foglalkozó kismonográfiát is csatolok.

⁵ Július SOPKO, *Codices Latini medii aevi bibliothecarum Slovaciae – Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*, Codices medii aevi, qui in bibliothecis Slovaciae asservantur ac olim asservabantur 1 (Martin: Matica slovenská, 1981); Július SOPKO, *Codices ac fragmenta codicum bibliothecarum Slova-*

itt szeretnék köszönetet mondani Monika Bizoňová-nak, aki nemcsak segített a kéziratot megtalálni, de azt meg is osztotta velem.

Tehát a kézirat jelenlegi lelőhelye: Spišské Podhradie (Szepesváralja), Archiv Spišského biskupstva, Spišská Kapitula. Raktári száma a kódex belső borítóján is olvasható, egykor kézzel beírt: NC.III.3.

Récsey átirata nagyon hibás, sőt sokszor értelmetlen („nenufaris”, „inpult” stb.). A hibák jó része nem nyomdahiba, bár abból is jócskán akad, hanem hibás olvasat, vagy a rövidítések rossz feloldása. Valószínű, hogy a szedés során nem tudták feloldani Récsey szövegű másolatát, aztán – talán a sietség miatt – Récsey nem kapott a kezébe nyomdai levonatot. (De úgy tűnik, az *Analecta* szerkesztőjén, Hegedüs Istvánon is átsúszott jelenlegi, pocsék szövegállapotában a művecske.) A rövidítések feloldásának elmaradására szembetűnő példát találunk rögtön az első oldalon,⁶ amelyen az „epāli” abbreviatio olvasható. Ez a kiadásban ki van pontozva: „ep.....”. Pedig ennek a feloldása egyszerűnek tűnik: „*episcopali*” lehet. Többször találkozunk a szövegben „q” vagy „qu” alakokkal, ami szövegű másolat esetén is inkább az abbreviatio feloldásának a hiányát jelzi.

Mivel Récsey 1906-os tanulmánya óta szinte⁷ teljesen visszhangtalan maradt ez a Thurzó Zsigmondnak írt könyvecske, ezért most megpróbálom összefoglalni, külön kitérve az érdekesebb részekre, részletesebben pedig a tanulmány címében felsejlő tárgyra.

Az ajánlás

A címből megtudjuk, hogy a kézirat – miként Gazio fő műve, a *Corona florida* is – egy orvosi florilegium-gyűjtemény, amelyet „ex variis sapientum antiquorum sententiis collegit”. A művecske elején humanista szenvedélyektől fűtött dedikáció olvasható,⁸

ciae – Kódexy a neuplne zachované rukopisy v slovenských knižniciach, Codices medii aevi, qui in bibliothecis Slovaciae asservantur ac olim asservabantur 3 (Martin: Matica slovenská, 1986).

⁶ A kódex lapjainak felső sarkában ceruzával írt oldalszámok láthatók.

⁷ A következő magyar szakirodalmakat említhetjük még meg: Stephanus WESZPRÉMI, *Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia – Centuria altera pars posterior*, 3 köt. (Bécs: Johann Thomas Trattner, 1781), 3:110–111; SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, 14 köt. (Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, 1894), 3:1055–1056; SCHULTHEISZ Emil, „Antonius Gazius und die humanistische Medizin”, *Medizinische Monatsschrift* 15, 3. sz. (1961): 179–182; SCHULTHEISZ Emil, „Antonius Gazius (1461 k.–1528)”, in *Schultheisz Emil orvostörténeti tanulmányai*, szerk., jegyz. GAZDA István, 376–380 (Budapest: Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet–Magyar Orvostörténelmi Társaság–Magyar Tudományos Akadémia Orvostörténeti Munkabizottsága, 2018); UBRIZSY SAVOIA Andrea, *Olasz-magyar botanikai kapcsolatok a nagyszombati egyetem megalapításáig (1635)* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem Növénytan Tanszék, 2002), 129–134; MOLNÁR Dávid, „A szerelmi költészet fízológiaiáról és patológiájáról Antonio Gazio orvosi könyve alapján”, *Kaleidoscope* 7, 13. sz. (2016): 78–86; MOLNÁR Dávid, „Álom és emésztés: Antonio Gazio a testi és lelki folyamatok összefüggéseiről”, in *Scientiarum miscellanea: Latin nyelvű tudományos irodalom Magyarországon a 15–18. században*, szerk. KASZA Péter, KISS Farkas Gábor és MOLNÁR Dávid, 9–15 (Szeged: Lazi Könyvkiadó, 2017).

⁸ Rövid összefoglalását lásd még RÉCSEY, „Gazius Antal...”, 127–129.

amelyben a negyvenes évei elején járó Thurzó püspököt fiatalnak és megjelenésében szép formájúnak látja: „aetate iuvenem, specie formosum”. Ennek a bóknak a nagyságát úgy érthetjük meg igazán, ha figyelembe vesszük, hogy az 1444-ben harminckilenc éves Aeneas Sylvius Piccolomini a *Historia de duobus amantibus* elején már öregnek gondolja magát („senectute deformius”). És miként Piccolomini, úgy pár sorral lejjebb a Thurzónál alig egy-két évvel idősebb Gazio szintén öregnek látja/láttatja magát. Legalábbis magát már ősznek („iam canus”) nevezve állít kontrasztot a „ránctalan és ősz haj nélküli” Thurzó püspökkel szemben, aki ekkor tapossa életének virágzó korszakát: „in hac aetate florida permanes, et ulla sine ruga et absque canitie”. Mindez Avicenna (c. 980–1037) szavaiból is kitétszik, akit Gazio a második fejezetben idéz:⁹ az öregkor („aetas senectutis”) a negyvenedik évüinktől tart a hatvanadik évünkig, majd aztán halálunkig már csak az aggkor („aetas decrepita”)¹⁰ van hátra. (Ezt finomítja majd Gazio Ptolemaiosz alapján, lásd lentebb.)

De a püspökre mindez nem vonatkozik, hiszen nemcsak fiatal, hanem – kár is lenne tagadni! – püspöki ruhájában egyenesen olyan, mint egy angyal. Ha Gazio meglátja, mintha „égi angyal képmása jelenne meg” előtte („coelestis angeli praefers imagine”). Ilyenkor hirtelenjében nem is tudja eldönteni, hogy mit lát maga előtt: angyalt emberi testben, vagy emberi lényt angyalként a földön („an angelum humana carne vestitum, an hominem in terris angelicum”).

A váradi püspök testi megjelenését csak lelki nemessége múlja felül. Ha Gazio a püspök lelkének csodálatra méltó belső szépségén is elmélkedni szeretne, akkor le kell hunynia a szemeit, mert Thurzó Zsigmond lelkének fényessége annyira erős, mint a napé, amely emberi szem számára elviselhetetlen. Ez a belső szépség oly intenzitással hat a padovai orvosra, hogy elalél és ámulatában a lelke szinte elszakad a testtől. Gazio úgy szemléli a püspök lelki tündöklését, mint a sasmadár, amely képes rezzenéstelen szemmel a napba nézni, hogy áttetsző ragyogása mögött annak igazi alakját is megismerhesse: „Non secus quam qui se putat, ut aquila, fixis in solem oculis se posse splendidam ac perlucidam eius speciem, visui humano intolerabilem, agnoscere.”¹¹

Gaziót ebből az extázisból, amelyet a Tábor hegyen Krisztus színeváltozásakor (Mát 17, 1–9) Péter apostol élhetett át boldog látomásában az öröm rendkívüli édes-ségének („in illa beata visione prae nimia gaudii dulcedine”) ezen erejétől nyűgözve, Thurzó püspök elképzelt szavai rángatják vissza a földre. Ráripakodik szerényen,

⁹ GAZIUS, „De tuenda...”, 152–153.

¹⁰ Szenci Molnár Albert latin–magyar szótárában: „vénhütt, vëndada”.

¹¹ Jól ismert képzet. Például Plinius szerint (HN X, 11) a halászsas ütögetve kényszeríti tollatlan fiókáit, hogy belenézzenek a napba. Ha valamelyik hunyorog, vagy könnyezik a szeme, azt a fészekből kidobja, mert degenerálnak gondolja. (A halászsas ösztönösen elvégzett „genetikai tesztje” pedig arra is jó, hogy kiszűrje például a kakukkfiókákat.) „Haliaetos tantum inplumes etiamnum pullos suos percutiens subinde cogit adversos intueri solis radios et, si coniventem umectantemque animadvertit, praecipitat e nido velut adulterinum atque degenerem.” Lásd ehhez VÍGH Éva, szerk., *Állatszimbólumtár A–Z* (Budapest: Balassi Kiadó, 2019), 296–302.

ám annál határozottabb hangon, hogy soha többé ne merje boldognak („beatum”) nevezni, hiszen ő is csupán egyszerű halandó, aki porból vétetett, és egyszer maga is porrá, hamuvá lesz. Püspökként is csak abban reménykedik, hogy jó emberként élje le az életét. Hiszen mit ér az ifjúságával, ha nemsokára ő is ősz és öreg lesz.

E szavakra tér magához Gazio, mintha mély álomból ébredne („quasi de gravi somno excitatus”), miközben még szinte hallja a távolból a püspöki látomás szemrehányó szavait. Rögtön el is szomorodik, mert ráeszmél, hogy bizony Thurzó Zsigmond csodálatos emberi lénye is egyszer az enyészeté lesz. Ezért aztán arra gondolt, hogy az ifjúság megőrzéséről és meghosszabbításáról megírja ezt a traktátust, hogy Thurzó püspök minél tovább élhessen.¹² Kéri, fogadja jó szívvel és örömmel ezt az akármilyen kis szerény ajándékot („quantulacunque et qualecunque munusculum”).

Intelmek

Gazio harmincegy fejezetben igyekszik Thurzó Zsigmond egészségét megőrizni. A művet a tanulmány terjedelmi korlátai miatt csak a témákra bontott fejezetek szerint futom át, hogy aztán a tanulmány címében ígért tudnivalókra a közösülésről külön is kitérjek.

Az első fejezet azt a kérdést vizsgálja, hogy mi is az ember, és milyen méltósággal, valamint természettel teremtett a magasztos Isten által. A második fejezet az emberi élet szakaszait tárgyalja. A harmadik fejezetben azt taglalja, hogy miért olyan fontos és értékes a testi egészség, és hogy egyáltalán miért kell hosszú életre vágnunk. A negyedikről a nyolcadik fejezetig inkább teológiai és morális fejtegetéseket olvashatunk, amelyek természetesen testi egészségünkre is hatással vannak. A kilencedik és tizedik fejezet az asztrológia fontosságára hívja fel a figyelmet. Majd a 11. fejezettől kezdődnek a tényleges orvosi és egészségügyi tanácsok. A 12. fejezet még arra is felhívja a figyelmet, hogy legelsősorban egy jó és tapasztalt orvost kell kiválasztanunk, akire rábízhatjuk magunkat (itt feltehetően magára gondolt Gazio). A 13. fejezet az étrenddel foglalkozik. A 14. fejezet a levegő minőségének a fontosságára hívja fel a figyelmet. A 15. fejezet a testi gyönyörök és a részegeskedés elkerülésére figyelmeztet. A 16. és 17. fejezet a lustaság és a túl sok alvás, valamint a kialvatlanság káros hatásait tárgyalja, miközben mértékkel való testmozgást ír elő. A 18. fejezet a lelki egészség fontosságáról szól, és arról, hogy kerüljük a „stresszt”, vagyis a túlzott érzelmi reakciókat: például a haragot, szomorúságot. A 19–21. fejezet a túlzásba vitt purgálásról és a túlzott telítettségéről szól. A 22–27. fejezet az ételekről és italokról ír, valamint az emésztésről. A 28. fejezet a koráb-

¹² Mintegy életkori ellenpontként itt említi meg azt is, hogy Bakócz Tamás esztergomi érseknek is írt egy mára már nyomtalanul eltűnt/elveszett művecskét *De conservanda et proroganda senum vita* címmel, amely az öregek életét kívánja megőrizni és meghosszabbítani.

ban tárgyalt egészségügyi tanácsok összefoglalása. A 29. fejezet konkrét orvosságokat sorol fel. A 30. fejezet újból felhívja a figyelmet az asztrológia fontosságára, amellyel előre lehet jelezni a betegségeket. A 31. fejezet az egész könyv összefoglalását adja, vagyis hogyan lehet megőrizni a fiatalságunkat és meghosszabbítani az életünket. Ez utóbbi fejezet azt a nem túl eredeti aranyszabályt vonja le a korábbi fejezetek összességéből, hogy az a legjobb, ha mindennel mértékkel élünk: se túl sokat, se túl keveset.

Zabolátlan ifjúság?

Az emberi élet szakaszait tárgyaló második fejezettel¹³ részletesebben is foglalkoznék. Ez a téma azért fontos, mert címe szerint a kézirat az orvosi tanácsaival a „virágzó ifjúságot” akarja megőrizni. Na de pontosan mikor is virágzik az ifjúság?

Gazio azzal kezdi a fejezetet, hogy az élet rövid: „egyetlen pillanat, sőt még a pillanatnál is kevesebb.”¹⁴ Aztán Cicero alapján¹⁵ arra a következtetésre jut, hogy az emberi élet a földi év négy évszakához hasonlít: az ifjúkor („adolescencia”) a tavasz, a fiatalság („iuventa”)¹⁶ a nyár, az ősz már az öregkor előcsarnoka, tornáca („vestibulum”), majd végül elkövetkezik a hideg és száraz tél, vagyis az öregség („senectus”), amely életévünket meg is pecsételi. Ezután Gazio a négy évszakra rímelve – Avicenna szavaival¹⁷ – már pontosabb életkori határokat húz meg: az első harminc év az ifjúkor („adolescencia”), majd harmincegyedik évüinktől a megállapodott korba („aetas consistentiae”) lépünk, amely negyvenéves korunkig tart.¹⁸ Negyvenegyéves korunktól az öregség kora („aetas senectutis”) következik, majd hatvanegyedik évüinktől aggként („aetas decrepita”) már csak a halált várjuk. Ezek után Gazio kitér Galénosz hasonlatára, amely szerint az ember négy életkora („puer, iuuenis, senex, decrepitu”) olyan, mint a friss fából rakott tűz („igni ex lignis viridibus facto”). A nedvesség miatt a tűz eleinte füstös és gyenge, majd amikor a nedvesség eltűnik, beköszönt az ifjúkor („adolescencia et iuuentus”), hogy a tűz fényesen magasra nőjön. Aztán – ahogy az öregkor után az aggastyán is – elerőtlenedve kiszikkad és kialszik.

Ptolemaiosznál még részletesebb felosztást találunk, aki a hét bolygóhoz rendelve hét részre osztja az emberi életet:¹⁹

¹³ GAZIUS, „De tuenda...”, 152–155.

¹⁴ Idézi Senecát, *Ep.* XXXIX, 3, 5: „Punctum est, quod vivimus, et adhuc puncto minus.”

¹⁵ Cic. *Sen.* XXXIII, 12–13; 70.

¹⁶ Szenci Molnár Albert a szótárában a 21–28. életév közé teszi.

¹⁷ *Canon medicinae* I, 1, 3, 3 (*De complexionibus aetatum et generum*).

¹⁸ Ez Avicenna szerint harmincegytől harmincöt- vagy negyvenéves korunkig tart, és a „szépség korának” (*aetas pulchritudinis*) nevezi.

¹⁹ Ptol. *Alm.* IV, 9.

1. A csecsemőkor („infantia”) első négy éve a Hold uralma alatt telik. A csecsemő teste gyenge és sérülékeny, de gyorsan fejlődik és változik, táplálkozása is főleg a nedves ételekre szorítkozik.
2. A Merkúr uralkodik a következő tíz éven át. Ez a gyermekkor („pueritia”).
3. A következő, tizennégy és huszonkettő közötti nyolc évet a Vénusz irányítja. A serdülő ifjút („adolescens”) már nemi aktusokra serkenti („ad actus venereos movetur”).
4. Az erre következő húsz évet, negyvenkettő éves korunkig maga a Nap kormányozza. Ez az ifjúság („iuventus”) kora, amely a méltóságra, a hatalomra, valamint az egyéb nagyszerű és gyümölcsöző dolgokra való törekvések időszaka.
5. Mars bolygója uralkodik a következő tizenöt éven át, amelyet az „első öregkornak” is nevezhetünk (42–57 év). Ezek egyszerre az erő és szilárdság („anni roboris et gravitatis”), valamint az „első öregség” („primum senium”) évei.
6. A következő tizenkét év már Jupiteré (57–67 év). Ekkor az ember visszavonul a fáradságos munkáktól, és megpróbálja megőrizni mindazt, amit megszerzett, elért. Igyekszik a megbecsülést, tiszteletet, valamint a jó egészséget növelni és Isten kegyét elnyerni. Ez már a tényleges öregség kora („aetas senectutis”): jó esetben egyszerre komoly, érett és bölcs („gravis, matura, sapiensque”).
7. Végül eljön a végső öregség („ultimum senium, aetas decrepita”), vagyis a Szaturnusz kora. Ekkor az emberek lelassulnak és egyre jobban kihűlnek.

Ezek után Gazio a saját életkorfelosztását is megemlíti, amelyet a humanista nyájaskodás jegyében Thurzó püspök életkorához igazított. Szerinte az ifjúkor évei huszonháromtól negyvenhárom éves korig virágoznak („florida et viridis iuventas”). Ennek Thurzó Zsigmond ekkor épp a határán lehet.²⁰ Az életkornak ezt a virágzását sze-

²⁰ Itt Gazio – legalábbis azt írja – Ptolemaioszt követi. De akárhogy is számoljuk, inkább Thurzó Zsigmond aktuális életkorához hajlította saját felosztását. Ha a fenti, ptolemaioszi leírást követjük, akkor kétféle módon számolhatunk. Az egyik születésnaptól születésnapig tart, míg a másik a születésnap évétől a születésnap évéig. A fenti felosztásnál én születésnapig számoltam, de ha az évet nézzük, akkor így húzhatnánk meg az életkorhatárokat: csecsemőkor 1–4 év, gyermekkor 5–15 év, serdülőkor 16–24 év, ifjúkor 25–45 év, első öregkor 46–61 év, az öregkor 62–74 év, és végül az agastyánkor 75 év után. Akárhogy is számoljunk, a Gazio féle 23–43 év közötti ifjúkor sehogy sem jön ki. Ezért azt feltételezem – ahogy a szövegben többször is tetten érhető Gazio részéről a humanista részrehajlás Thurzó felé –, hogy ebben is tükröződik a szakirodalom azon feltételezése, miszerint Thurzó Zsigmond 1465 körül született. Ugyanis nem lehet véletlen, hogy Gazio – miután Thurzó ifjúságát dicsérte a bevezetőben – nem az Avicenna-féle életkorfelosztást választotta: 20–40 év. De Ptolemaioszból is csak a 20 éves ciklust vette át, és nem pontosan úgy, ahogy a ptolemaioszi matek kétféle számolása alapján meghúzhatnánk az életkorok határait, hiszen akkor vagy 42 évnél kellett volna meghúznia az ifjúkor végét, vagy 45-nél. Ha viszont 45-nél is meghúzhatta volna, akkor miért számolta a határt inkább 43-hoz, amikor megtarthatta volna a ptolemaioszi, születési évhez viszonyított életkorhatárokat is.

retné Gazio kinyújtani akár ötven-, vagy hatvanéves korig. Ez pedig egyáltalán nem lehetetlen, csak be kell tartani a könyvecske egészségügyi tanácsait („monitiones”).

A párzásról

A tanulmány címének jegyében a huszadik fejezetet részletesebben is összefoglalom, mert ez foglalkozik a közösülés egészségügyi hatásaival (ami különösen érdekelhetett egy az „első öregkor” határán lévő püspököket). Ennek a témának van egy nyolc fejezetnyi alaposabb kifejtése is Gazio fő művében, a *Corona floridá*ban (capitula 32–39).²¹ A Thurzónak írt szöveg ennek csak töredéke, de becsületére váljék szerzőnknek, hogy a *Coronából* nem pusztán kimásolja a püspöknek szánt részt, hanem „személyre szabja”. Kicsit fellazítja, átfogalmazza, tömöríti és válogatja.

Helytakarékosság miatt erről sem tudok most részletesen írni, de a *Corona florida* idevágó fejezeteinek témáit – vázaltszerűen – át szeretném tekinteni.²² A 32. fejezet definiálja a közösülést és kitér annak fajtáira. A 33. fejezet a mérsékelt, visszafogott nemi élet hasznát mutatja be, míg a 34. fejezet a túlzott gyakorisággal űzött nemi együttlétek káros hatásait veszi sorra. A 35–36. fejezet a közösülésnek a különböző természetekre és testfelépítésekre gyakorolt hatásait fejtegeti. A 37. fejezet azt járja körül, mely évszakokban és napszakokban lehet a vénuszi játékokat biztonságosan űzni. A 38. fejezet azt taglalja, hogy mire kell figyelniük azoknak, akik teljes mértékben tartózkodni szeretnének mindenfajta nemi élettől. A 39. fejezet viszont azoknak ad jótanácsokat, akik, ha nem is szeretnének teljesen tartózkodni attól, de nem szeretnék, hogy állandóan gyötörjék őket a szerelmi vágyak. E két utóbbi fejezetben sok táplálkozási tanács is olvasható arról, hogy milyen ételeket és italokat kell kerülniük azoknak, akik nyugtot szeretnének Vénusz zsarnokoskodásától.

Mielőtt összefoglalnám a Thurzó Zsigmondnak címzett intelmeket, a *Corona* 32. fejezetére részletesebben is ki szeretnék térni, mert érdemes lehet tisztázni, mit ért Gazio a „coitus” kifejezésen.²³ Mielőtt belefolyna a részletekbe, természetesen bocsánatot kér, hogy ilyen gyalázatos dolgokról („re obscena”) kell írnia. Persze egyrészt nem ő tehet róla, hogy az egészségügy a lelkiismeretes orvostól ilyesfajta erkölcsi

²¹ Antonius GAZIUS, *Corona florida medicinae sive de conservatione sanitatis* (Venetiae: Johannes & Gregorius de Gregoriis de Forlivio, 1491), b3^v–c^r, hozzáférés: 2024.05.05, <https://www.digitale-samlungen.de/en/view/bsb00053364?page=,1>. Magyar kapcsolódása miatt érdekes, hogy épp a *Corona florida* megírásának évében, 1490-ben készült el Galeotto Marzio *De doctrinája* is, amely a 18. és 19. fejezetekben szintén foglalkozik a témával. Lásd BÉKÉS Enikő, *Asztrológia, orvoslás és fizionómia Galeotto Marzio műveiben* (Budapest: Balassi Kiadó, 2014), 119–139.

²² A Thurzónak írt 20. fejezetnek és a *Corona floridá*ban található nyolc fejezetnek készül a magyar fordítása, amelyet a latin szöveggel együtt szeretnénk közreadni egy elemző tanulmány keretében.

²³ GAZIUS, *Corona...*, b3^v–b4^r.

áldozatokat kíván, másrészt pedig azt is hozzáteszi, hogy egyébként a szavak önmagukban semmiféle ocsmányságot nem hordoznak („in verbis turpitudinis non existit”).

Pietro d’Abanót (c. 1257–1316) idézve²⁴ a következő meghatározását adja a „coitus”-nak: „a közösülés a hím és nőstény nemzőszervének összekapcsolása azért, hogy a felesleg eltávolításával fennmaradjon a faj vagy egyed rendje” („coitus est maris et feminae in membris generationis applicatio qua superfluum expellitur quantum ad finem speciei vel individui ordinati”). Istennek viszont muszáj volt ehhez csodálatos gyönyört is társítania az állatban, hogy az aktus undorítósa („abominatio”) meg ne akadályozza, meg ne szakítsa a szaporodás körét. Ez tehát a természet rendjében szükséges és így elfogadható is. Azonban megengedhetetlen csupán élvezetből, vagy egy kis megszokásból („parva consuetudo”) űzni ilyesmit, mert nem lehet a gyönyört a szaporodás, vagy legalább az egészség fenntartása elé helyezni. Sajnos az emberek többsége – sajnálkozik Hali Abbaszra hivatkozva Gazio – mint a gyönyörszerzés okát kergeti a közösülést, és csak kevesen vannak azok, akik a gyermekek létrehozását tekintik céljuknak.

Ezen a ponton – a férfinépet mintha mentegezni akarná – érdekes fejtegetésbe kezd arról, hogy a nők eleve sokkal jobban élvezkednek („mulierum delectatio maior extensiva”). Avicenna nem szereti, ha csak úgy a levegőbe beszélnek, gyakran pontos számokkal támasztja alá mondanóját. Szerinte a nők élvezete kétszerese a férfiakénak („duplatur delectatio feminarum”). Mivel a nők természetüknél fogva sokkal bujábbak („luxuriosiores”), jobb, ha a férfiak meg sem próbálnak velük versenyezni. Ne akarjanak felülkerekedni rajtuk, mert kielégíthetetlenek („insatiabiles”). Így aztán a férfi, ha van esze, nem is akarja kielégíteni őket, hiszen úgysem tudja: „viri sapientes non debent velle earum insatiabilem appetitum adimplere”. Olyan is van – írja Gazio – hogy némelyek egyszerűen belehalnak a szertelen élvezkedésbe, mert szervezetük feladja a küzdelmet. Ez a gondolatmenet jól illeszkedik mindahhoz, amit a túlzásba vitt nemi élet és gyönyörszerzés káros hatásairól ír. Mindebből egyszerre praktikus és észszerű következtetés vonható le: ha a nők úgyis eleve kielégíthetetlenek és a nemi aktus kimondottan megterhelő a szervezet számára, akkor jobb azt minél gyorsabban letudni.²⁵ Habár Gazio kicsit csúsztat az eredeti vers kontextusán, de a fentiekkel kapcsolatban Ovidius *Ars amatoriáját* idézi:

„Lám, a tehén a gyepes tereken hogy bőg a bikához,
és ni, a csődörhöz mindig a kanca nyerit.

²⁴ Pietro D’ABANO, *Conciliator differentiarum*, diff. 124.

²⁵ Galeotto a *De doctrina promiscua* 18. fejezetében is azt a témát járja körül, hogy a nők vagy a férfiak részesülnek-e nagyobb gyönyörben, a téma további elemzését és forrásait lásd még BÉKÉS, *Asztrológia, orvoslás...*, 121–127.

Bennünk már finomabb, nem ilyen barbár a kívánság,
emberi, szép célért égjen a férfi szive!”²⁶

Gazio azt próbálja az Ovidius-idézettel megerősíteni, hogy a nők kielégíthetetlen – szinte állatias – testi étvágát végül is a férfiaknak kell megzabolázniuk, mondjuk úgy: illendő mederbe („legitimum finem”) terelniük. Erre persze csak a bölcs férfi képes. A szellemileg kevésbé rátermettek viszont, ha elragadják a vágyaik, biztos, hogy alulmaradnak a nőkkel szemben. Ugyanakkor Gazio azt is hangsúlyozza, hogy mindezek után, és ezen orvosi tények ismeretében talán jobb megértésre találunk a nők. Nem szabad haragudni rájuk, nem tehetnek róla! Ilyennek alkotta meg őket a Jóisten.

Ezzel kapcsolatban a 36. fejezetben²⁷ további, nagyon is praktikus tanácsokat ad azon fiatal férfiaknak, akik még nem házasodtak meg, de szeretnének feleséget maguknak. Figyelmezteti őket, hogy jól gondolják meg, képesek-e feleséget tartani! Biztosak-e abban, hogy testük és egészségük ennek nem látja majd kárát. Sokan keménynek és erősnek („robustus”) képzelik magukat. De vajon tényleg elég kemények-e a mindennapi közösüléshez is („quotidiano coitu sufficientem”)? Bizony sokan tévedésbe esnek, és talán akkor sem veszik észre a bajt, amikor az már a nyakukon van: feleségük kielégíthetetlen szexuális vágyai miatt elveszítik a színüket, legyengülnek, lesóványodnak, egyre többet betegeskednek, míg aztán – ahogy mi magunk is láthattuk, mondja Gazio – belepusztulnak.

Ezért, ha valaki fiatal feleséget akar magának, mindenekelőtt jól mérje fel a saját testét, amely feltétlenül legyen nagy, temérdek („grossum”), erős („robustum”), széles erekkel („venae amplae”) megáldott és vérbő („sanguis multus”). De legyen dús hajuk („multi pilii”) is, és bőrük legyen rózsás színű („rubeus”). Eleve fontos odafigyelnünk természetes, velünk született bőrszínünkre is. Akinek kicsit sárgásabb a bőre, vagy halványabb, sötétebb, barnább, az jobb, ha kerüli a szexuális aktusokat, vagy legalábbis ritkítja, amennyire csak lehet. Az is lényeges még, hogy a férjjelöltek sok spermát termeljenek, mert az állandó igénybevétel miatt aztán a test gyorsan kiszikkad, ami idő előtti elhalálózashoz vezethet.

Általában azt lehet mondani, hogy akinek a teste a fenti feltételeknek nem felel meg, azok jobb, ha meg sem házasodnak. Viszont Gazio – Hippokratészre hivatkozva – hagy azért némi reményt: az, aki hozzászokott a nehéz munkához, ha gyenge is, könnyebben elviseli azt. Vagyis, ha a gyengébb testtel megáldott újdonsült férj túléli a házasság első éveinek testi megpróbáltatásait, és szervezetét nem lakja le teljesen a házastársi kötelesség, akkor testét fokozatosan hozzászoktatva és megedzve legalább annyit elérhet, hogy ne haljon bele.

²⁶ Bede Anna fordítása. Ov. *Ars am.* I, 279–282: „Mollibus in pratis admugit femina tauro:/ Femina cornipedi semper adhinnit equo. / Parciore in nobis nec tam furiosa libido: / Legitimum finem flamma virilis habet.”

²⁷ GAZIUS, *Corona...*, b4^v.

Cave coitum, Sigismunde!

Ezek után térjünk rá a 20. fejezetben az e tárgyban Thurzó Zsigmondnak szánt intelmekre. Címe szerint a fejezet a túlzott, felesleges kiürülésekről („evacuationes superfluae”) szól, és a *Corona florida* részletesebb fejtegetéseihez képest a püspök urat megkíméli a részletektől. A túlzott mértékű kiürülések leginkább a mértéktelen ifjakat fenyegetik a gyakori fürdőzés és közösülés miatt. (Ne feledjük, Thurzó püspök még ifjúnak számít Gazio szerint!) Ahhoz, hogy a mértéktelen nemi élet („immoderatus usus veneris”) káros hatásait észrevegyük, nem is kell orvosi szakvélemény, hiszen maga a tapasztalat is bizonyítja. Azon ifjak ugyanis, akik szép nőt vesznek feleségül („iuvenes ducunt speciosas uxores”) – nem bírván tartóztatni magukat –, egyetlen év alatt elveszítik a színüket, lesóványodnak („discolorati et macilenti”), és kékes színűekké válnak, mintha félig halottak lennének. Ez azért van, mert a gyakori közösülés idő előtti, gyors öregedéshez vezet.²⁸ Gazio Hali Rodóan (c. 988–c. 1061) Galénosz-kommentárjára hivatkozik,²⁹ aki szerint ez főleg azokat veszélyezteti, akiknek hideg és száraz herék vannak. Az imént mondottakat Averroes (1126–1198) is megerősíti Avicenna *Canticum de medicina* című költeményének kommentárjában: nemcsak, hogy legyengíti a testet, hanem különféle fájdalokat és ártalmakat is okoz („hereditare varias species nocumentorum, et dolorum”), valamint felettébb lerövidíti az életet és felgyorsítja a vég közeledését („diminuat et abbreviat valde vitam, facitque eam valde breviter et celeriter terminari”). Ezt Cicero is megerősíti, aki szerint az ifjúkor („adolescencia”) buja és kicsapongó élete öregségre adja a testet.³⁰

A 10. századi perzsa orvos, Hali Abbasz († 982–994) szerint a mértéktelen közösülés rosszabb, mint egy nagyobb érvágás utáni vérveszteség. Avicenna az állapotok szaporodásáról szóló könyvében³¹ – mint fentebb mindezt ki is számolja: az ejakuláció olyan, mintha az eltávozó sperma mennyiségének a negyvenszeresét veszítené el valaki a véréből. Nem is csoda, ha ezek után az ember teste lesápad és elgyengül. És miért van ez? Ennek egyik magyarázata az, hogy a sperma olyasmi, ami képes szétáradva a testben, mintegy beépülve, végtagokká alakulni: „Quia semen, est res habilitata, ut transeat in membra”. Ezért megy ki az ember végtagjából az erő. A másik ok, hogy a spermával együtt a még meg nem emésztett ételek szubsztanciája (tápanyaga?) is kárba vész („substantia cibi postremi”). Ezzel együtt pedig a „spiritus” ereje („substantia”) is megfogyatkozik.³²

²⁸ A *Coronában* csak annyit jegyez meg Gazio, hogy jól tudja, miről beszél, akinek nagyon szép felesége van, mert annak sokat kell vétkeznie: „qui uxores habent perpulcras quantum delinquent intelligant”. GAZIUS, *Corona...*, b5^r.

²⁹ Gal. *Ars parva* (vagy *Tegni*) III, 37.

³⁰ Cic. *Sen.* XXIX, 8–XXX, 1.

³¹ Valójában Arisztotelész *De generatione animalium*ához fűzött kommentárjában.

³² A „spiritus”-ok nagyon finom testek, amelyek a lélek és test közötti közvetítők. Ficino a „lélek szekereinek” („animae currus”) nevezi, és nagyon finom, áttetsző párához hasonlítja ezeket.

Fontos tudnivaló az is, hogy valójában maga az élvezet („delectatio”) az, ami fokozza a „debilitas”-t. Igyekezzünk aktus közben kerülni a túlzott élvezkedést (lásd fentebb a női és férfi gyönyör közti különbségtételt), mert minél jobban élvezi valaki, annál nagyobb gyengeség tölti aztán el, ha szabadul az aktusból („qui plus delectantur in eo, in maiorem cadunt debilitatem”). A *De longitudine et brevitate vitae* című művében nem más, mint Arisztotelész is megerősítheti, hogy ezt az élővilágban fellelt példáknaál mi sem bizonyítja jobban. Ugyanis az olyan nagytermészetű, szaporá, sokszor párosodó állatok, mint amilyenek például a verebek, sokkal kevesebb ideig élnek: alig egy évig. De például az ökör is tovább él, mint a ló vagy a szamár.

Az élvezet mértékével együtt mintha gyorsabban hűlne a test, mert a bennünk lévő természetes melegséget bomlasztja és belső erőnket („virtus”) pusztítja, aminek következtében aztán az érzékszerveink is gyengülnek, és nagyon sok betegség alakulhat ki. Az érzékszervek romlása pedig a látás gyengülésében mutatkozik meg leginkább.³³ A sok nemi aktustól nemcsak a test szárad ki, hanem a gyomor és az idegrendszer is károsodik.³⁴

Tehát – adja Gazio a fejezet végén a jótanácsot – ha a fiatalok jól akarnak maguknak, és hosszú, egészséges életet szeretnének élni, akkor tartsák magukat távol a felesleges és túlzott ejakulációktól.

Összegzés

Talán kissé csalódott az olvasó, hogy sem Thurzó Zsigmond hálószozatitkaira nem derült fény, sem pedig személyére szabott egészségügyi praktikákkal nem találkozott. Igaz, a *Corona floridá*hoz képest a padovai doktor tanácsai sokkal szűkszavúbbak és szemérmesebbek, de a kedvetlen olvasó Gazio fő művének tanulmányozásával bőven kárpótolhatja magát, hiszen sokkal részletesebb tudással egészítheti ki a püspököknek szánt – ám általánosabb érvényű – párzási tanácsokat. A püspököknek szóló testi útmutatást tekintsük inkább kedvcsinálónak. A Thurzónak szánt javas-

A lélek különböző képességeivel, erejével ez a „pára” tölti meg a testet. Mindenképpen szellemi gyengüléssel jár a „spiritus” elvesztése. Marsilio Ficino, *Platonic Theology – Theologia Platonica de immortalitate animorum*, szerk. James Hankins és William Bowen, ford. Michael J. B. Allen és John Warden, 6 köt. (Cambridge–London: Harvard University Press, 2003), 3:56–59 (IX, 5, 2).

³³ A közönség miatt a szemek, az idegrendszer és a gyomor károsodását lásd a *Corona* 34. fejezetében: GAZIUS, *Corona*..., b4^v–b5^r. Ezzel kapcsolatban Arisztotelészt is idézi (*De longitudine et brevitate vitae*), aki szerint a gyakori párosodást főleg a szemek és az ízületek sínnylik meg.

³⁴ A *Corona*-ban az idegrendszer károsodása mellett a köszvény kialakulását is megemlíti. Talán nem teljesen légből kapott az a feltételezés, hogy ezt amiatt hagyta ki a Thurzó Zsigmondnak szánt írásából, mert a püspök – mint oly sok vagyonos ember a korban – köszvénnel küszködött. GAZIUS, *Corona*..., b5^r. De Avicenna szerint akár epilepsiát is okozhat. Érdekességgént megemlíteném, hogy épp ennek az Avicenna-résznek hazánkban is ismert egy töredékesen fennmaradt korai, soproni forrása a 14. század második feléből. *Mittelalterliche lateinische Handschriftenfragmente in Sopron*, szerk. Edit Madas (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2006), 129.

latokat Gazióval a saját magával szemben támasztott tudományos elvárásai és a lelkiismerete íratta le. A könyvet ugyanis – reményei szerint – nemcsak a váradi püspök fogja egészséggel használni, hanem mások is. Az „evacuatio”-val kapcsolatos fenti intelmek közül talán csak a fürdőzés során felmerülő egészségügyi problémák érinthették a püspököt, ám a csodaszép feleséggel folytatott mértéktelen nemi élet aligha fenyegette Thurzó Zsigmondot. Azt azonban mindenképp meg kell jegyeznünk, hogy a váradi püspök akár betartotta, akár figyelmen kívül hagyta Gazio orvosi útmutatásait, négy év múlva, 1512 szeptemberében elhunyt Aradon. Ahogy Gazio Platón szavait saját mondandójához igazítva búcsúzik Thurzó Zsigmondtól és az olvasótól,³⁵ úgy most, a tanulmány végén én is a *Törvényekből* (818a–b) idéznék: „Ami a tömeget illeti, amennyi e tanulmányokból szükséges, arról igen helyesen mondják, hogy szégyen, ha az átlagember nem tud róluk; de elmélyedve kutatni nem könnyű, sőt egyáltalán nem is lehetséges a sokaság számára.”³⁶

DÁVID MOLNÁR

Cave coitum!

Antonio Gazio's Health Advice Addressed to Sigismund Thurzó, the Bishop of Várad

This paper examines the health advice titled *De tuenda et proroganda viridi ac florida iuventa*, written by Antonio Gazio in 1508. The manuscript was addressed to Sigismund Thurzó, the Bishop of Várad. The codex, which has likely been lost over the past century, aimed to preserve the vitality and youthful vigour of the 43-year-old bishop. Gazio devoted the Chapter 20 to the noxious health effects of baths and sexual activity. It is possible that the bishop valued this chapter less, or perhaps did not even understand it, since – according to Gazio's experience – it mostly affects married men with especially beautiful women. This paper, so that not only Sigismund Thurzó may know the secret, now summarizes for everyone's edification what Gazio considered worth knowing about the health effects of mainly harmful sexual activity. To analyze the text, we also compare it with eight chapters from Gazio's principal work, *Corona florida*, which addresses this topic in greater detail.

³⁵ GAZIUS, „De tuenda...”, 236. „Nos eam disciplinam, studio dignissimam arbitramur qua homines instituti quam longissime atque optime in pace vitam agent.” Pl. *Leg.* VII, 803d–e.

³⁶ PLATÓN, „Törvények: Hetedik könyv”, ford. KÖVENDI Dénes, in *Platón összes művei*, 3 köt. Bibliotheca Classica (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1984), 3:765.

Az SZTE BTK Klasszika-Filológia és Neolatin Tanszéke, valamint az ELTE HTK Irodalomtudományi Intézete szervezésében 2023. november 8–11. között Szegeden rendezték meg az VI. Neolatin Konferenciát. A kora újkori történelemmel, irodalom- és művelődéstörténettel foglalkozó hazai és határon túli kutatók segerszemléjévé fejlődött konferenciát a megszokottnál is nagyobb érdeklődés övezte, mivel ebben az évben a neolatin irodalom különböző aspektusaival foglalkozó tudományos műhelyek bemutatkozása volt a szimpózium fő célkitűzése.

A kötetben, mely a *Convivia Neolatina Hungarica* sorozat hatodik darabja, az előadások alapján készült tanulmányok szerkesztett, a megfelelő tudományos apparátussal ellátott változata olvasható. A konferencia szekcióinak logikáját némileg módosítva, a közölt írások számos aspektusból vizsgálják a 15–18. századi magyarországi és erdélyi neolatin irodalmi alkotásokat. Több, egymást remekül kiegészítő, egymással párbeszédbe lépő tanulmány olvasható a legfrissebb kora újkori lelkeség-történeti kutatásokról, a 18. századi modernizálódó történeti irodalomról, a 15–16. századi humanista historiográfiáról, egyéb filológiai és líratörténeti vizsgálódásokról, valamint a frissen alakult 18. századi neolatin költőkkel foglalkozó munkacsoport műhelyének eredményeiről is.

A változatos tematikájú, számos szerzőt, részterületet érintő, az adott téma legjobb szakértőinek tollából született tanulmányok széles körben hasznosítható ismereteket kínálnak a kötet valamennyi olvasójának.

ISBN 978 963 267 693 7

